

BOTANIKOS PARKO KŪRIMAS DVARO SODYBOS TERITORIJOJE: LIETUVOS DVARŲ SODYBŲ IŠSAUGOJIMO IR SOCIALINIO GYVYBINGUMO LINK

Indrė Gražulevičiūtė-Vileniškė, Vaida Kinderytė

Kauno technologijos universitetas, UAB „Šeba“

Įvadas

Botanikos parkų kūrimas buvusių dvarų sodybų teritorijose apima tiek gamtinius elementus, tiek kultūros paveldo objektus bei siejasi su visuomenės rekreacijos ir švietimo klausimais. Mokslininkai (Kavaliauskas, 1999; Bučas, 2001) vis dažniau pabrėžia gamtos ir kultūros paveldo apsaugos paraleles ir ieško šių dviejų sričių integravimo ir harmonizavimo galimybių. Šiuo požiūriu itin svarbu tyrinėti žmogaus kūrinius, kurių pagrindą sudaro gamtiniai elementai – parkai ir sodai, bei žmogaus ir gamtos darnios sąveikos rezultatai – kultūriniai kraštovaizdžiai. Pažinimo ir švietimo reikšmė, saugant ir naudojant vertingus žmogaus ir gamtos sąveikos rezultatus, taip pat negali būti nuvertinta. J. Bučo (2001) teigimu, paveldo apsaugą ir jo mokslinį bei viešąjį pažinimą reikia suvokti kaip abipusio nedaug ryšio sistemą. Jo teigimu, gamtos ir kultūros vertybės visų pirma turėtų būti saugomos taip ir tam, kad esamos ir būsimos kartos galėtų jas pažinti, jomis naudotis ir perduoti ateities kartoms. Tačiau tik pažinus objektą ir nustatius jo gamtinę, istorinę, meninę ir kitokias vertes, galima jam parinkti tinkamiausius apsaugos ir naudojimo būdus. Tendencija integruoti gamtos ir kultūros vertybių saugojimą ir visuotinio pažinimo reikšmė paveldosaugoje patvirtina straipsnio temos – botanikos parkų kūrimo dvarų sodybų teritorijose galimybių analizės – aktualumą. Galima išskirti tris pagrindinius *temos aktualumą* lemiančius aspektus:

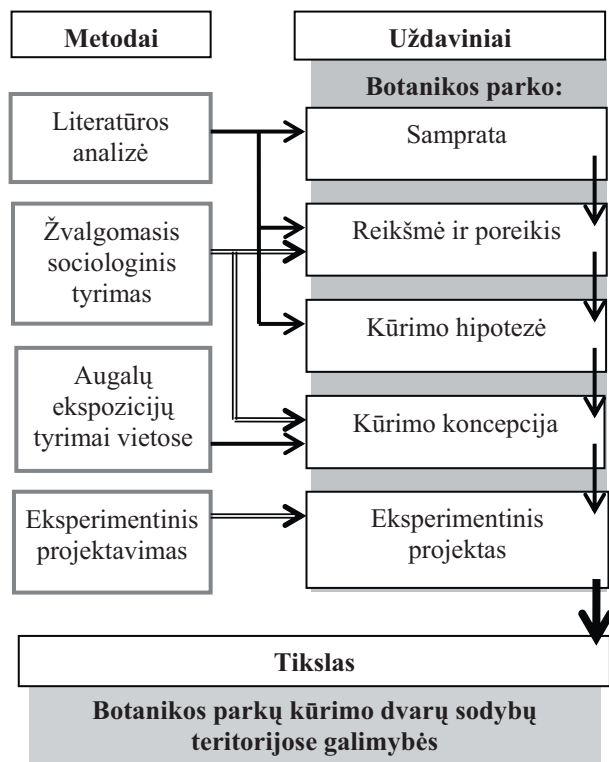
- *Įrengtų ir visuomenės rekreacijai pritaiktų želdynų trūkumas Lietuvos gyvenamosiose vietovėse.* Nors Lietuvos miestai pasižymi gamtinių teritorijų gausa, tačiau daugeliu atvejų jos nėra įrengtos ir pritaiktos visuomenės poreikiams arba yra įrengtos netinkamai. Pavyzdžiui, vienam Tauragės miesto gyventojui tenka 25,4 kvadratiniai metrai miesto žaliųjų plotų ir tik 0,5 kvadratinio metro įrengtų želdynų (Tauragės..., 2007). Tuo tarpu Vakarų Europos gyvenamosiose teritorijose žaliųjų plotų dalis yra kur kas mažesnė, tačiau jų potencialas visiškai išnaudojamas. R. Pilkauskas (2008) pateikia neergonomiškai įrengtų Lietuvos miestų želdynų pavyzdžių. Jo teigimu, želdynai turėtų būti ne tik gražios ir patrauklios, bet ir žmonių poilsiui tinkamos vietos.
- *Šalies buvusių dvarų sodybų išsaugojimo ir at-*

gaivinimo problemos. Dvarų sodybų išsaugojimo problemos kyla ne tik dėl sudėtingos jų istorinės raidos, prarastos pirminės funkcijos ir netinkamos priežiūros bei naudojimo. Urbanizacija, sparčiai keičianti šių sodybų aplinką, taip pat kelia rimtų problemų (Vitkuvienė, 2003). Kadaisė dvaras ir miestas buvo tarsi priešingi poliai. M. Weber teigė, kad „juo žemėlapyje mažiau miestų, tuo daugiau dvarų“ (Daujotis, 1998). Šiuo metu situacija sparčiai keičiasi: miestams plečiantis į išorines teritorijas, žemės ūkio ir gamtiniame kraštovaizdyje susiformavę paveldo objektai, tarp jų ir dvarų sodybos, atsiduria jiems nebūdingoje urbanizuotoje aplinkoje (Vitkuvienė, 2003). Jeigu tokioje aplinkoje atsidūrusios sodybos su joms būdingais dideliais apželdintais plotais nepritaikomos naujai funkcijai, jos yra tiesiog „praryjamos“ augančio miesto arba apleistos ar netinkamai naudojamos tampa „miestovaizdžio žaizdomis“ ir socialinio nesaugumo židiniai.

- *Prasmingos trumpalaikės visuomenės rekreacijos ir švietimo problemos.* Tyrinėtojai (Bauman, 2007) pastebi, kad šių dienų miestuose vis labiau įsigali komercinė funkcija. Viešosios miestų erdvės itin dažnai paranda savo daugiafunkciškumą ir tampa grynai komercinėmis bendravimo neskatinančiomis ir ribotas laisvalaikio leidinio galimybes siūlančiomis vietomis. Tai lemia poreikį suteikti visuomenei platesnių trumpalaikių rekreacijos galimybių, greta komercinės funkcijos pasiūlant arba ją jungiant su kultūros, mokslo ir gamtos pažinimo galimybėmis.

Darbo tikslas – sumodeliuoti visuomenės rekreacijai ir švietimui pritaiktų botanikos parkų kūrimo koncepciją, pagrindinį dėmesį skiriant botanikos parkų kūrimui buvusių dvarų sodybų teritorijose, ir pademonstruoti jos praktinio taikymo galimybes.

Uždaviniai: suformuluoti botanikos parko sampratą, išanalizuoti botanikos parkų raidą, analogus ir reikšmę; suformuluoti botanikos parko kūrimo hipotezę; hipotezės patikslinimui ir patikrinimui atlikti botanikos kolekcijų tyrimus vietose ir žvalgomąjį visuomenės nuomonės tyrimą; suformuluoti botanikos parko kūrimo koncepciją; remiantis koncepcija, parengti eksperimentinį botanikos parko dvaro sodybos teritorijoje projektą. Darbe taikytos *metodikos* pristatomos 1 pav.

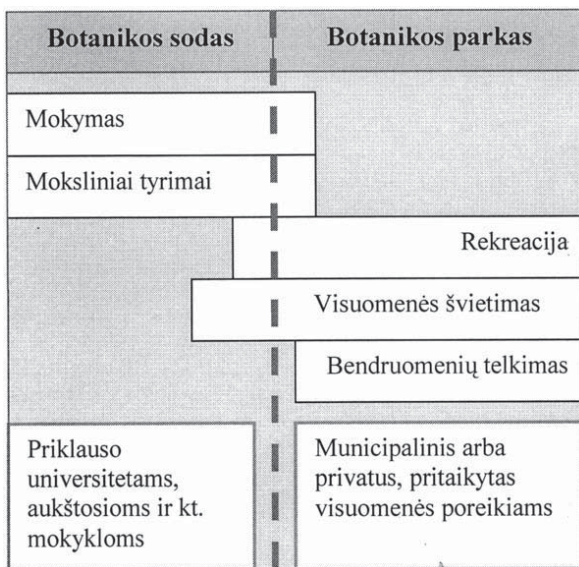
1 pav. Darbo metodikos schema

Terminu „metodika“, remiantis D. Tureikyte (2003), įvardijamas tyrimo modelis, susiejantis pagrindines žinias apie tiriamą objektą ir metodų, procedūrų bei taisyklių visumą, vartojimą konkrečiame kontekste. Šiuo atveju metodika apima keletą skirtingų darbo metodų, tokių kaip: literatūros analizė, tyrimai vietose, pildant duomenų rinkimo lenteles ir atliekant fotofiksaciją, žvalgomoji sociologinė anketinė apklausa, eksperimentinis projektavimas. Eksperimentinio projektavimo procesas apima vietos botanikos parkui parinkimą, jos raidos, esamos būklės, socialinio, rekreacinio, kultūrinio potencialo analizę, projekto idėjos formulavimą ir koncepcinių sprendinių rengimą.

Botanikos parko samprata ir reikšmė

Prieš sudarant botanikos parko kūrimo koncepciją, svarbu suformuluoti jo sampratą ir aptarti tokių parkų reikšmę ir kūrimo poreikį. Išanalizavus Lietuvos ir užsienio literatūrą, pastebėta, kad, apibūdinant augalų ekspozicijas bei utilitariniams ir rekreaciniams poreikiams naudojamus želdynus, vartojamos dvi pagrindinės sąvokos – „parkas“ (*park*) ir „sodas“ (*garden*). Kai kuriais atvejais šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai (Bučas, 2006), tačiau buvo pa-

stebėta, kad šios sąvokos atitinkamai vartojamos įvairių istorinių laikotarpių, dydžio, skirtingų funkcijų ir nevienodais ryšiais su kraštovaizdžiu susietiems želdynams apibūdinti. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad sąvokų „parkas“ ir „sodas“ ypatumus gali padėti atskleisti želdynų istorinės raidos ir pavyzdžių apžvalga. Literatūros analizė parodė, kad dauguma mokslininkų (Kuncevičienė, 1999; Januškevičius ir kt., 2006; Jakovlevas-Mateckis, 2008) terminu „sodas“ įvardija Antikos, Viduramžių ir Renesanso laikotarpių želdynus. Šie dažniausiai geometrinio planavimo uždari želdynai buvo naudojami poilsiui, tačiau utilitarinė vaismedžių, kitų maistinių ir vaistinių augalų auginimo funkcija juose dažniausiai būdavo prioritetinga. Tuo tarpu terminu „parkas“ dauguma mokslininkų (Čerbulėnas ir kt., 1994; Hobhouse, 2002) apibūdina aštuoniolikto amžiaus ir vėlesnių laikotarpių rekreacinės paskirties laisvo kraštovaizdinio ar mišraus planavimo želdynus, glaudžiai susijusius su aplinkiniu kraštovaizdžiu ir savo dydžiu dažniausiai gerokai lenkiančius Renesanso ar ankstesnių laikotarpių sodus. Terminas „parkas“ beveik vienareikšmiškai vartojamas Lietuvos dvarų sodybų želdynams apibūdinti (Čerbulėnas ir kt., 1994; Januškevičius ir kt., 2006). Tai visiškai atitinka minėtą „sodo“ ir „parko“ sąvokų vartojimą, atsižvelgiant į istorinį laikotarpį, kadangi dauguma Lietuvos dvarų sodybų želdynų buvo sukurti arba pertvarkyti kraštovaizdine maniera devynioliktame amžiuje. Tuo tarpu plačiai kraštovaizdyje nusidriekusiems, tačiau geometriškai suplanuotiems Baroko laikotarpio želdynams apibūdinti skirtingi autoriai taiko ir „parko“ (Čerbulėnas ir kt., 1994; Kuncevičienė, 1999) ir „sodo“ (Leroux, 2002) sąvokas. Tokių sąvokų vartojimą galima aiškinti tuo, kad Baroko parkai – tai tarsi perėinamoji grandis tarp uždarų Renesanso ir plastiškų kraštovaizdinių Klasicizmo ir vėlesnių laikotarpių želdynų. Analizuojant augalų kolekcijų ir ekspozicijų raidą ir pavydžius, taip pat pastebėta, kad „botanikos sodais“ dažniausiai įvardijami mokslinės ir utilitarinės paskirties želdynai (Januškevičius ir kt., 2006), tuo tarpu „botanikos parkais“ įvardijami devynioliktame amžiuje ir vėlesniais laikotarpiais sukurti daugiausia kraštovaizdinio planavimo želdynai, skirti visuomenės poilsiui ir švietimui (The History..., 2007). Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad parką ir sodą, taip pat ir botanikos parką ir botanikos sodą, skiria rekreacinės ir mokslinės bei utilitarinės funkcijų santykis (2 pav.).

2 pav. Botanikos parko ir sodo sampratos ir jų ryšiai

Antraeiliais skiriamaisiais bruožais gali būti želdyno dydis ir planavimo pobūdis. Atsižvelgiant į tai, remiantis literatūros šaltiniais (Lietuviškoji..., 1936, 1937), botanikos sodais galima laikyti mokslinės paskirties institucijas, kuriose augalai auginami mokslinio pažinimo ir mokymo tikslais, vykdomi moksliniai augalų tyrimai. Botanikos sodai dažniausiai būna universitetiniai. Jie taip pat kuriami prie aukštųjų, aukštesniųjų ir kitų mokyklų. Botanikos soduose rekreacinė ir visuomenės švietimo funkcijos yra antraeilės arba neegzistuoja visai. Literatūroje nepavyko aptikti vieningo botanikos parko apibrėžimo, todėl, remiantis aptartais „parko“ ir „sodo“ sąvokų skirtumais, straipsnyje *botanikos parku įvardijamas visuomenės pažintinei rekreacijai pritaikytas municipalinis ar privatus želdynas, kuriame estetiškai, ergonomiškai ir informatyviai eksponuojami vietiniai, introdukuoti ir aklimatizuoti augalai. Mokslinių tyrimų funkcija botanikos parke yra antraeilė arba jos gali nebūti visai.*

Aptarti botanikos sodo ir botanikos parko skirtumai leidžia analizuoti botanikos parkų reikšmę ir kūrimo poreikį. Kaip rodo pavyzdžių analizė, tokie botanikos parkai tampa trumpalaikės pažintinės rekreacijos, ramaus ir aktyvaus poilsio vietomis urbanizuotų teritorijų gyventojams. Botanikos parkai gali atlikti ir svarbų socialinį vaidmenį. Pavyzdžiui, Šefildo miesto botanikos parke ne tik estetiškai ir informatyviai eksponuojami augalai, bet ir vyksta įvairūs renginiai, vykdoma savanoriška veikla. Urbanizuotose teritorijose esantys universitetiniai ar kitų mokslo institucijų botanikos sodai gali atlikti kai kurias botanikos parko funkcijas, pvz., visuomenės švietimą ir iš dalies ramų poilsį. Tačiau pernelyg didelė rekreacinė apkrova mokslinės paskirties botanikos so-

dams gali būti žalinga. Be to, mokslinės paskirties botanikos soduose dėl didelės augalų įvairovės ir būtinybės juos sistematiškai ar geografiškai išdėstyti sunku formuoti estetiškai rekreacijai tinkamas erdves, užtikrinti augalų ekspozicijų estetiškumą ir prieinamumą. Taigi, esant galimybei, mieste gali būti kuriama keletas vienas kitą papildančių su augalais supažindinančių želdynų. Pavyzdžiui, Šefilde yra įsikūręs ne tik botanikos parkas, bet ir visuomenei atvira oranžerija miesto centre.

Botanikos parko kūrimo koncepcijos formulavimas

Botanikos parko kūrimo hipotezė. Išplėtojus pirmajame skyriuje suformuluotą botanikos parko sampratą, buvo sukurta botanikos parko kūrimo hipotezė, apimanti botanikos parko paskirtį, vietą ir formavimo principus. Pagrindinė botanikos parko *paskirtis* – pažintinė rekreacija – gamtos, augalijos pažinimas. Greta jos gali egzistuoti ramaus ir aktyvaus poilsio, meno ir kultūros plačiąją prasme pažinimo funkcijos. Pageidautina, kad visuomenės poreikiams pritaikytas botanikos parkas skatintų socialinę sanglaudą – bendravimą, pasikeitimą idėjomis, telktų vietos bendruomenes. Tinkamiausia *vieta* botanikos parkui – urbanizuotoje teritorijoje ar jos kaimynystėje. Tokia vieta turėtų būti lengvai randama ir pasiekama. Teritorija turėtų būti pakankamai didelė ir išraiškingo kraštovaizdžio. Botanikos parkas gali būti kuriamas tiek gamtiniame sklype, tiek žmogaus suformuoto želdyno ar architektūrinio ansamblio pagrindu. Jei toks ansamblis ar želdynas yra kultūrinio požiūriu vertingas, kuriant botanikos parką, būtina laikytis paveldosaugos reikalavimų: saugoti ansamblio ar želdyno istorinę planinę-erdvinę struktūrą, įvertinti senos ir naujos architektūros derinimo galimybes, išsaugoti vertingus jo ryšius su aplinka ir vaidmenį kraštovaizdyje. Tuo tarpu naujai kuriamas botanikos parkas turėtų praturtinti esamą kraštovaizdį, tapti vertingu jo elementu. Botanikos parko formavimo *principai* kyla iš jo visuomeninės ir pažintinės rekreacijos funkcijų. R. Pilkausko (2008) teigimu, formuojant želdynų erdves, augalai, visų pirma medžiai ir krūmai, gali būti panaudojami kaip želdyno erdvę formuojanti struktūrinė medžiaga arba kaip gamtiniai eksponatai, išdėstomi erdvėje lankytojams apžiūrėti ir pasigrožėti. Kuriant visuomenės rekreacijai ir švietimui pritaikytą botanikos parką, reikėtų harmoningai derinti šiuos augalų panaudojimo būdus, siekiant augalų ekspozicijų informatyvumo, dekoratyvumo ir ergonomiško išdėstymo. Augalų ekspozicijos gali būti formuojamos tarpusavyje derinant dekoratyvinį, geografinį ir sistematinį augalų išdėstymo principus ir kartu sukuriant erdves poilsiui ir bendravimui.

Botanikos parkų poreikio ir savybių tyrimai.

Siekiant patikrinti ir patikslinti botanikos parko kūrimo hipotezės teiginius, buvo atlikti empiriniai tyrimai, apimantys žvalgomąjį visuomenės nuomonės ir poreikių tyrimą ir augalų ekspozicijų savybių tyrimus vietose.

Visuomenės nuomonei ir poreikiams nustatyti atlikta žvalgomoji anketinė sociologinė apklausa. Buvo parengta apklausos anketa, kurioje respondentų teirautasi apie tai, ar jie lankosi botanikos parkuose ir soduose, kokius botanikos parkus ar sodus yra aplankę, kokiais tikslais juose lankėsi bei kas lėmė sprendimą apsilankyti konkrečiame botanikos sode ar parke. Anketoje taip pat teirautasi apie lankytojų botanikos sodų ir parkų trūkumus, augalų ekspozicijų pateikimo informatyvumą, istorinių pastatų vaidmenį botanikos parke ar sode. Iš apklausos taip pat norėta sužinoti, kokie augalų pateikimo ir botanikos parko planavimo būdai respondentams yra priimtiniausi. Atsižvelgiant į tai, kad sociologinio tyrimo dalykas – botanikos parkų poreikis ir jų kūrimo principai, buvo nutarta tirti ne konkretaus administracinio vieneto, bet Lietuvos gyventojų nuomonę bendrai. Apklausa atlikta 2008 metų vasario–kovo mėnesiais Kauno mieste ir rajone bei Tauragės mieste. Buvo apklaustas 101 respondentas. Kadangi apklausa žvalgomąjo pobūdžio, apklaustųjų intimi nesiekta tiksliai reprezentuoti Lietuvos gyventojų socialinių–demografinių charakteristikų. Pasirenkant respondentus apklausai, siekta apklausti kuo įvairesnių socialinių–demografinių charakteristikų respondentus.

Atlikus apklausą, buvo patvirtintas pažintinės rekreacijos botanikos parkuose poreikis. Nustatyta, kad respondentai žino nemažai botanikos sodų ir kitų augalų kolekcijų. Pavyzdžiui, net 83 proc. apklaustųjų žino Kauno botanikos sodą ir net 56 proc. apklaustųjų yra jame lankęsi. Palangos botanikos parką paminėjo 48 proc. respondentų, o 34 proc. apklaustųjų jame buvo lankęsi. Buvo nustatyta, kad dauguma respondentų botanikos sodus ir kitas augalų ekspozicijas lanko pažinimo tikslais (53 proc.) bei norėdami pailsėti (44 proc.). Išanalizavus rezultatus, nustatyta, kad botanikos sodo ar parko pasirinkimą lankymui dažniausiai lėmė tai, kad jis pritaikytas lankytojams (43 proc.), lengvai pasiekiamas (23 proc.), įsikūręs netoli respondento gyvenamosios vietos (24 proc.). Tai patvirtina pasiekiamumo ir patogumo svarbą kuriant botanikos parkus ir tai, kad tokie parkai turėtų būti orientuojami į vietovės, kurioje jie kuriami, gyventojus. Apklausa taip pat patvirtino, kad botanikos parko teritorijoje esantys istoriniai pastatai gali tapti lankytojų traukos objektais: vienas

iš 19 proc. apklaustųjų apsilankymą botanikos sode ar parke lėmusių aspektų buvo ten esantys istoriniai pastatai. Paklausti, ar istoriniai pastatai gali būti pretekstu apsilankyti botanikos parke, didžioji dalis (80 proc.) respondentų atsakė teigiamai. Atliekant apklausą, tikėtasi sužinoti, kaip respondentai vertina lankytojų augalų ekspozicijų informatyvumą. 37 proc. apklaustųjų į klausimą, ar jų lankytuose botanikos soduose ar parkuose pateikta pakankamai informacijos apie eksponuojamus augalus, atsakė neigiamai. Tai rodo būtinybę siekti augalų ekspozicijų informatyvumo. Respondentai lankytose augalų ekspozicijose pastebėjo ir kitų trūkumų. Galima išskirti dvi išvardytų trūkumų grupes: pramogų ir socialinės veiklos stygius ir želdynų įrangos trūkumai, būtent: suoliukų, šiukšlinių, poilsio aikštelių, nuorodų, apšvietimo stygius. Atliekant apklausą, taip pat norėta nustatyti respondentams priimtinausius augalų eksponavimo ir parko planavimo būdus. Respondentų buvo paprašyta iš pateiktų botanikos parkų ir augalų eksponavimo pavyzdžių pasirinkti priimtinausius. Nustatyta, kad respondentams priimtinausias sisteminis (52 proc.) ir dekoratyvinis (33 proc.) augalų eksponavimas. Tuo tarpu daugiau nei pusė respondentų (68 proc.) pasirinkto peizažinio suplanavimo botanikos parką su istoriniams želdynams būdingais elementais. Šie respondentų atsakymai patvirtina poreikį – kuriant botanikos parkus, siekti informatyvumo, dekoratyvumo ir pabrėžti gamtinę teritorijos charakterį.

Augalų ekspozicijų tyrimams vietose buvo nuspręsta pasirinkti įvairiais laikotarpiais ir skirtingo tipo kraštovaizdyje sukurtus želdynus. Atsižvelgiant į darbo temą, buvo svarbu iširti dvarų sodybų teritorijose suformuotas augalų ekspozicijas. Šiuo metu Lietuvoje yra keturi universitetiniai botanikos sodai, vienas botanikos parkas bei nemažai kitų augalų kolekcijų ir ekspozicijų. Tyrimams buvo pasirinkti Kauno mieste buvusio Aukštosios Fredos dvaro sodybos teritorijoje 1923 m. įkurtas Kauno Vytauto Didžiojo universiteto botanikos sodas, pajūrio kraštovaizdyje, buvusio Palangos dvaro sodybos teritorijoje, 1960 m. įsteigtas Palangos botanikos parkas ir 1993 metais Danės upės slėnyje įkurtas Klaipėdos universiteto botanikos sodas. Tyrimai vietose buvo atlikti 2008 metų balandžio–gegužės mėnesiais. Tiriant pasirinktus želdynus, iš anksto paruoštose duomenų rinkimo lentelėse buvo fiksuojamas želdyno pasiekiamumas, gretimybės, vaidmuo kraštovaizdyje, planavimo būdai, pastatų kiekis, jų būklė, paskirtis, statybos laikotarpis, vyraujantys augalų ekspozicijų formavimo principai, želdyno pritaikymo visuomenės poreikiams lygis. Surinkti duomenys buvo apibendrinami, lyginami tarpusavyje.

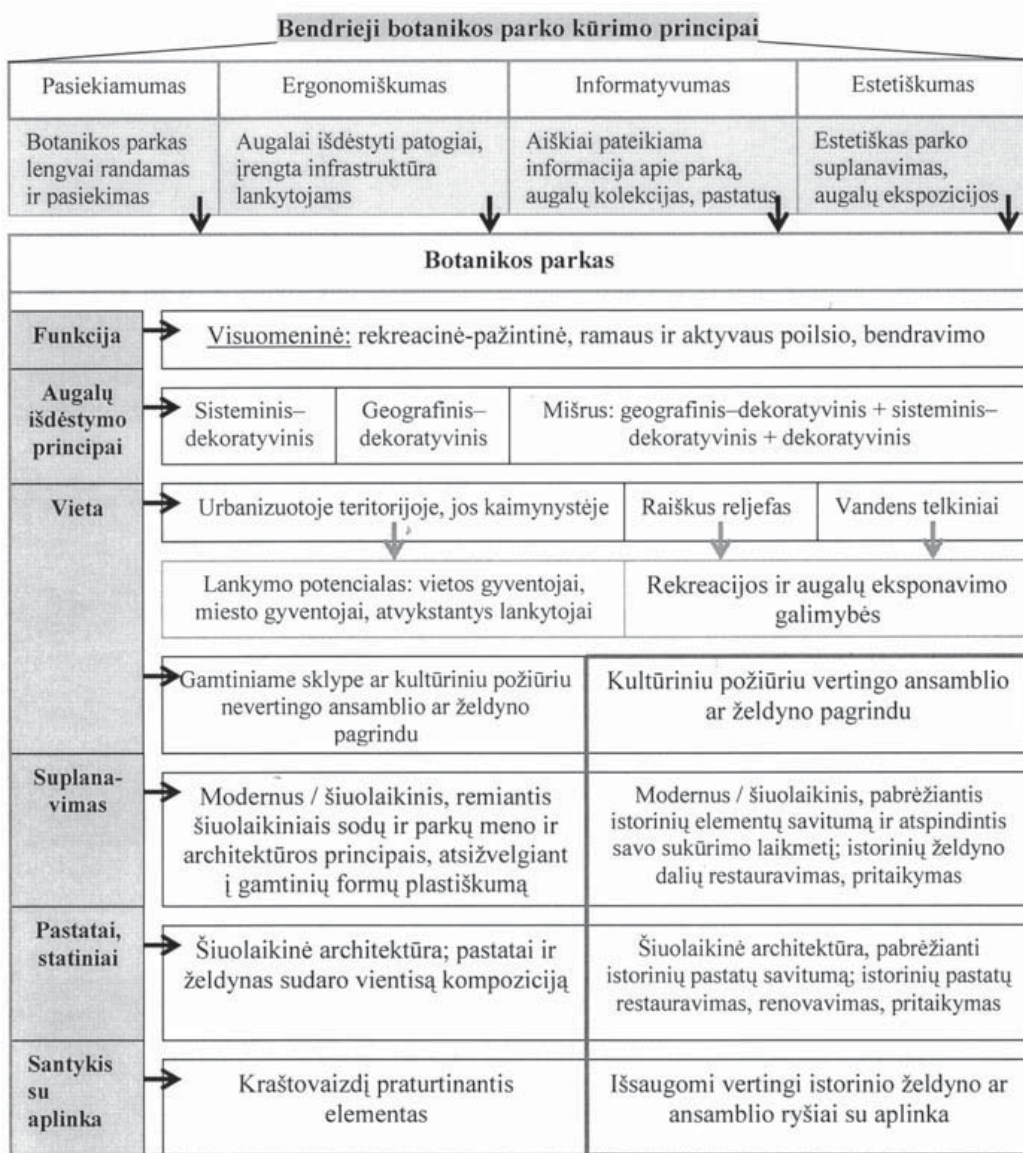
Apibendrinus tyrimų vietose rezultatus, nustatyta, kad tirti botanikos sodai ir parkas yra įsikūrę unikalaus kraštovaizdžio vietose. Šioms vietoms būdingas išraiškingas reljefas, tekančio arba stovinčio vandens telkiniai. Tokios kraštovaizdžio savybės leidžia sukurti nemonotoniškas estetiškas augalų kompozicijas ir eksponuoti įvairioms augimvietėms būdingus augalus. Taip pat nustatyta, kad visi tirti želdynai bent iš dalies pritaikyti rekreacijai: visuose įrengti suoliukai, šiukšlinės, takeliai pasivaikščiojimams. Kauno ir Klaipėdos botanikos parkuose išaiškinta keletas su lankymu susijusių trūkumų: trūksta automobilių stovėjimo vietų, suoliukų, šiukšlinių, takelių danga ne visur tinkama vaikščioti. Geriausiai pažintinei rekreacijai ir poilsiui pritaikytas Palangos parkas. Apibendrinant galima teigti, kad tirtų objektų pritaikymas lankymui atitinka jų funkciją. Universitetiniai botanikos sodai, kurių pagrindinė funkcija yra moksliniai tyrimai, prasčiau pritaikyti lankymui. Tuo tarpu Palangos botanikos parko pritaikymas lankymui atitinka jo, kaip visuomeninio botanikos parko, statusą. Tyrimai vietose parodė, kad visuose objektuose dauguma augalų išdėstyti sistematinio principu. Tiesa, sistematinis augalų išdėstymas kai kuriais atvejais apsunkina priėjimą prie jų. Visuose tirtuose objektuose pateikiama bent minimali informacija apie augalus. Taip užtikrinamas ekspozicijų informatyvumas. Tiek tirtuose botanikos soduose, tiek parke sisteminių principą stengiamasi derinti su dekoratyviniu, taip didinamas parko ar sodo patrauklumas. Šis bruožas itin gerai matomas visuomenės poreikiams pritaikytame Palangos botanikos parke. Kauno botanikos sodo ir Palangos botanikos parko tyrimai parodė, kad botanikos parko ar sodo teritorijoje esantys istoriniai pastatai gali būti pritaikyti tiek botanikos parko ar sodo reikmėms, tiek tapti lankytojus traukiančiu objektu.

Botanikos parko kūrimo koncepcija. Augalų ekspozicijų savybių tyrimų vietose ir sociologinės apklausos rezultatai patvirtino botanikos parkų reikšmę visuomenei ir jų kūrimo poreikį. Tyrimų rezultatai taip pat patvirtino botanikos parko kūrimo hipotezės teiginius, susijusius su parko visuomenine funkcija, su išraiškingo kraštovaizdžio vieta parkui kurti urbanizuotoje teritorijoje ar jos kaimynystėje

ir formavimo principais, paremtais informatyvumu, dekoratyvumu ir ergonomiškumu. Atlikus tyrimus, gauta naujos informacijos, kuri leido papildyti hipotezę teiginiais, susijusiais su botanikos parko kūrimu istorinio ansamblio ar želdyno pagrindu ir parko planavimo stiliumi:

- Atliekant tyrimus vietoje, išsiaiškinta, kad Palangos botanikos parkui, suformuotam itin vertingo buvusio Palangos dvaro sodybos parko pagrindu, didelė rekreacinė apkrova (ypač vasaros sezono metu) gali būti žalinga ir sumenkinti jo vertingąsias savybes. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad visuomenės rekreacijai skirtų botanikos parkų kūrimas išskirtinės kultūrinės vertės želdynų pagrindu nerekomenduojamas dėl botanikos parko sukūrimui reikalingų pakeitimų kiekio. Šiam tikslui siūloma rinktis mažesnės kultūrinės vertės želdyną, kad harmoningas naujų elementų įvedimas padidintų jo vertę. Jei gu botanikos parko kūrimas yra reikšminga prielaida vertingam istoriniam želdynui išsaugoti, tokiu atveju naujas augalų ekspozicijas rekomenduojama išdėstyti už istorinio želdyno ribų arba prasčiausiai išlikusiose, mažiausios kultūrinės vertės želdyno dalyse.
- Tuo atveju, kai botanikos parkas kuriamas istorinio želdyno ar ansamblio pagrindu, būtina laikytis šiuolaikinių paveldosaugos ir istorinės bei šiuolaikinės architektūros derinimo nuostatų. Naujai sukurtos želdyno dalys turi skirtis nuo istorinių ir atspindėti savo laikmetį. Istoriame ansamblyje naujai statomi pastatai turi atitikti esamų pastatų mastelį, tūrius, pabrėžti nenutrūkstamą architektūros ansamblio raidą ir teikti informacijos apie šiuolaikinės architektūros tendencijas ir šiuolaikines medžiagas (Vienos..., 2005). Tiek kuriant naujus botanikos parkus, tiek naujas istorinio želdyno dalis, rekomenduojama remtis šiuolaikinio parkų meno principais – naudoti geometrines, stilizuotas formas, šiuolaikines medžiagas – tačiau atsižvelgti į natūralių gamtinių formų plastiškumą. Antruoju atveju itin svarbu atsižvelgti ir į istorinio želdyno charakterį.

Botanikos parko kūrimo koncepcinė schema pateikta 3 pav.

3 pav. Botanikos parko kūrimo koncepcija

Botanikos parko kūrimo Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje galimybės

Teritorijos pasirinkimas. Botanikos parko kūrimo koncepciją buvo nutarta pritaikyti konkrečioje teritorijoje. Botanikos parkui kurti pasirinkta buvusio Linkuvos dvaro sodybos teritorija, esanti Kauno miesto šiaurės vakarų pakraštyje, Veršvos kraštovaizdžio draustinyje. Linkuvos dvaro sodyba – charakteringas dėl miesto plėtos į urbanizuotą teritoriją patekusio ir savo pirminę funkciją bei ryšius su aplinka praradusio paveldo objekto pavyzdys. Linkuvos dvaro sodybos išsaugojimas yra vis dar neišspręsta problema, o tolesnė gyvenamųjų namų statybos plėtra sodybos teritorijoje kelia grėsmę jos išlikimui. Linkuvos dvaro sodybos pasirinkimą eksperimentiniam botanikos parko projektavimui lėmė penki pagrindiniai veiksniai. Pirmasis veiksnys – tai teritorijos *kraštovaizdžio charakteristikos ir jos teisinės apsaugos statusas*. Teritorija apima vaizdingą

Veršvos upelio slėnį su tekančio ir stovinčio vandens telkiniais, natūraliai susiformavusiais ir žmogaus suformuotais sumedėjusių augalų masyvais ir išlikusiu istoriniu dvaro sodybos ansambliu. Pasirinkta teritorija yra Veršvos kraštovaizdžio draustinio sukultūrinto kraštovaizdžio zonoje, greta driekiasi šio draustinio gamtinio kraštovaizdžio zona, todėl galima daryti prielaidą, kad bent dalis estetiniu, rekreaciniu ir ekologiniu požiūriu vertingų teritorijos ir jos aplinkos charakteristikų bus išsaugota. Kitas svarbus teritorijos pasirinkimą lėmęs aspektas – teritorijos *pasiekiamumas*: teritoriją automobiliu ir viešuoju transportu nesunkiai gali pasiekti viso Kauno miesto gyventojai; aplinkinių teritorijų gyventojai ją lengvai gali pasiekti pėsčiomis; teritorija taip pat nesunkiai pasiekama automobiliu nuo kelio Vilnius – Kaunas – Klaipėda. *Kultūrinė Linkuvos dvaro sodybos vertė ir istorinė raida* taip pat buvo svarbūs veiksniai pasirenkant teritoriją projektavimui. Renkantis teritoriją, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad istorinis apželdinimas

nėra itin aukštos kultūrinės vertės. Istorinės medžių alėjos, masyvai, takai ir keliai nesudaro vientiso želdyno, kurį būtų galima įvardyti istoriniu parku, tačiau gali tapti vertingu pagrindu augalų ekspozicijoms formuoti. Išlikę istoriniai pastatai ir jų liekanos

taip pat gali būti pritaikomi naujoms reikmėms, juos išsaugant ir paryškinant savitumą. Linkuvos dvaro ir jo centro raida siekia XVI a. pradžią. Analizuojant sodybos raidą (4 pav.), išsiaiškinta, kad sodyboje vystyta ne tik tradicinė žemės ūkio funkcija.

Linkuvos dvaro sodybos raida iki Pirmojo pasaulinio karo	Linkuvos dvaro sodybos raida nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu	Linkuvos dvaro sodybos raida sovietinės okupacijos metais	Linkuvos dvaro sodybos raida po nepriklausomybės atkūrimo	Linkuvos dvaro sodybos atgaivinimo galimybės
XVI a. pradžia – XX a. pradžia	XX a. pradžia – XX a. vidurys	XX a. vidurys – 1991 m.	Po 1991 m.	
Savininkų kaita: dvarą šiuo laikotarpiu paeiliui valdė 7 ar daugiau savininkų tarp jų – Jėzuitų vienuoliai	Dvaras išdalintas, paliktas 46,5 ha centras; sodybą valdė Kauno arkivyskupas J. Skvireckas, sodyboje gyveno vienuolės zitietės	Sodybą valdė Veterinarijos akademijos mokomasis ūkis „Bolševikas“	Prarastas valdos vientisumas, dauguma pastatų apleisti, nenaudojami, kai kurie pastatai privatizuoti, rūmai išdalinti į butus	Linkuvos dvaro sodybos pritaikymas botanikos parko reikmėms
Funkcijos: gyvenamoji, žemės ūkio, sakralinė	Funkcijos: gyvenamoji, rekreacinė, reprezentacinė, žemės ūkio, dekoratyvinės sodininkystės, iš dalies sakralinė	Funkcijos: gyvenamoji, žemės ūkio, mokomoji	Funkcija: gyvenamoji	Funkcijos: visuomeninė, rekreacinė, pažintinė, reprezentacinė, dekoratyvinės sodininkystės

4 pav. Linkuvos dvaro sodybos istorinė raida ir istorinių funkcijų tęstinumo galimybė

Tarpukario laikotarpiu, sodybą valdant arkivyskupui J. Skvireckui, sodyboje buvo išplėtos reprezentacinė ir dekoratyvinės sodininkystės funkcijos. Žinoma, kad arkivyskupas J. Skvireckas sodyboje augino ne tik vaismedžius, bet ir dekoratyvinius augalus, sodino spygliuočius, vijoklinius augalus (Oksas, 1980; Levandauskas, Puodžiukienė, 1993; Bučas, Rickevičienė, 2001). Dalis šių augalų išliko iki šių dienų. Botanikos parko įkūrimas sodybos teritorijoje padėtų išlaikyti istorinių funkcijų tęstinumą. Atsižvelgiant į galimą socialinį botanikos parko vaidmenį, teritorijos pasirinkimą projektui rengti taip pat lėmė visuomenės poreikiams pritaikytų, bendravimą skatinančių viešųjų erdvių, kultūrinės funkcijos ir įrengtų žaliųjų plotų trūkumas aplinkinėse teritorijose. Linkuvos dvaro sodybos kaimynystėje dominuoja gyvenamoji ir komercinė funkcijos: ją supa daugiaaukščių ir mažaukščių gyvenamųjų namų teritorijos, kaimynystėje įsikūrę daugiau nei aštuoni prekybos centrai ir stambus prekybos ir pramogų centras „Mega“. Tuo tarpu rekreacinius ir kultūrinius poreikius Šilainių mikrorajono ir jo apylinkių gyventojai priversti tenkinti kitose miesto dalyse. Kauno miesto teritorijoje šiuo metu yra vienas visuomenei atviras botanikos sodas – minėtasis Vytauto didžiojo universiteto botanikos sodas Aukštojoje Fredoje. Tačiau šis botanikos sodas iš esmės skirtas mokymams ir

moksliniams tyrimams, o visuomenės švietimas ir rekreacija čia yra antraeilės funkcijos. Atsižvelgiant į botanikos sodo ir botanikos parko institucijų skirtumus ir tai, kad Kauno botanikos sodas ir Linkuvos dvaro sodyba yra įsikūrę priešingose didelio atstumo skiriamose miesto dalyse, botanikos parko kūrimo galimybė Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje yra pagrįsta. Parką Linkuvos dvaro sodyboje kurti skatina ir būtinybė šią sodybą išsaugoti, pritaikant ją naujai jos kultūrinę vertę atitinkančiai ir savitumą paryškinančiai funkcijai.

Esama teritorijos būklė. Bendra šiandieninė teritorijos būklė gali būti įvardijama kaip bloga. Pagrindinės tokios situacijos priežastys yra pastatų, infrastruktūros elementų, želdinių nepriežiūra, nuosavybės problemos ir agresyvi urbanizacija. Šiuo metu teritorijoje yra arti dvidešimties pastatų, statinių ir jų liekanų. Didelė dalis ūkinių pastatų buvo statyti sovietiniu laikotarpiu ir šiuo metu nenaudojami. Šie menkos architektūrinės kokybės pastatai darto sodybos planinę-erdvinę struktūrą ir menkina jos vertę. Iki šių dienų yra išlikęs vienas vertingas dvaro laikotarpio pastatas – svirnas tarpukario laikotarpio pertvarkytas į rūmus (5 pav.), saviti mažosios architektūros kūriniai, kumetyno liekanos ir trys sovietiniu laikotarpiu pertvarkyti istoriniai ūkiniai pastatai.

5 pav. Pagrindinis Linkuvos dvaro sodybos pastatas – tarpukario laikotarpiu į rūmus rekonstruotas svirnas (I. Gražulevičiūtės-Vileniškės nuotrauka)

Rūmai sovietmečiu buvo išdalyti butais, kuriuos po nepriklausomybės atkūrimo privatizavo jų gyventojai. Rūmus ir jų aplinką gyventojai tvaroko pagal savo poreikius, nepaisydami nei sodybos kultūrinės vertės, nei jos vientisumo. Kiti pastatai ir jų liekanos yra apleisti arba iš dalies naudojami gyventojų ūkinėms reikmėms. Istoriniai želdinių masyvai ir alėjos bei Veršvos upelio pakrantės neprižiūrimi, prižėlę savaiminių menkaverčių medžių. Istoriniai vandens telkiniai, laikui bėgant, užpelkėjo. Geriausiai išliko didysis vandens telkinys šalia rūmų ir istorinis sodybos elementas – takų ir kelių sistema. Ši sistema kartu su medžių masyvais ir alėjomis, istoriniais pastatais ir jų fragmentais bei vandens telkiniais sudaro aiškiai suvokiamą ir, V. Levandausko ir D. Puodžiukienės (1993) teigimu, gerai išlikusią istorinę planinę–erdvinę sodybos struktūrą. Būtent ši struktūra ir želdinių formuojamas sodybos siluetas, gerai matomas nuo sodybos vakarinėje pusėje besidriekiančios Via Baltica automagistralės, yra laikytini vertingiausiais saugotinais sodybos bruožais.

Botanikos parko projekto idėja ir koncepciniai sprendiniai. Veršvos kraštovaizdžio draustinio reglamente nurodoma, kad draustinio ribose esančioje Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje privalu laikytis kultūros vertybių apsaugos krypties ir koordinuoti gamtosaugos bei paveldosaugos priemones (Bučas, Rickevičienė, 1993). Laikantis šio paveldosauginio prioriteto, buvo suformuluota botanikos parko Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje projekto idėja – *visuomenės švietimui ir rekreacijai pritaikytas Linkuvos botanikos parkas, kuriame eksponuojami Lietuvos dvarų sodyboms būdingi augalai*. Kuriamo botanikos parko tikslas – ne tik augalų pažinimas ir poilsis, bet ir dvarų paveldo populiarinimas. Atsižvelgiant į tai, projekte siekiama išsaugoti ir išryškinti vertingus sodybos elementus: takų ir kelių, vandens

telkinių sistemas, istorinį užstatymą, mažosios architektūros kūrinius ir apželdinimą bei sodybos siluetą kraštovaizdyje. Remiantis šiuolaikinės paveldosaugos nuostatomis, siekiama naują architektūrą ir naujai planuojamas želdyno dalis aiškiai skirti nuo istorinių. Pagrindinis projekto brėžinys ir vizualizacijos pateiktos 6 pav.

Funkcinės zonos ir augalų ekspozicijos. Botanikos parko projekte buvo išskirtos trys svarbiausios funkcinės zonos, išryškinančios ir papildančios istoriškai susiklosčiusį sodybos funkcinių zonavimą: centrinė reprezentacinė zona, sutampanti su istorine reprezentacine zona; pietinė ūkinė–ekspozicinė zona, iš dalies sutampanti su istorine ūkine sodybos zona; naujai kuriama šiaurinė ekspozicinė ir ramaus poilsio zona. Lietuvos dvarų sodyboms būdingus augalus parko teritorijoje nutarta eksponuoti mišriai: sistematinium–dekoratyviniu, geografinium–dekoratyviniu ir dekoratyviniu principais. Centrinėje reprezentacinėje zonoje, t. y. pagrindiniame rūmų pastate, siūloma įkurti parko administraciją, augalus siūloma eksponuoti dekoratyviniu ir sistematinium–dekoratyviniu principais. Atsižvelgiant į tai, kad rožės tradiciškai augintos Lietuvos dvarų sodybose, šioje parko zonoje, priešais rūmus, siūloma įrengti rožyną. Taip pat siūloma atgaivinti netoli rūmų arkivyskupo J. Skvirecko sodintą vaismedžių sodą, išplečiant jį į vaismedžių ekspoziciją. Centrinėje zonoje įrengti ir citrusinių augalų, augintų tiek Lietuvos dvarų sodybose, tiek ir Vakarų Europos rezidencijose, ekspoziciją. Citrusiniai augalai būtų eksponuojami vazonuose, o šaltuoju metų laiku sunešami į oranžeriją. Siūloma išsaugoti šioje zonoje esantį istorinį apželdinimą ir natūralius Veršvos upelio pakrančių želdinius, juos praturtinant Lietuvos dvarų sodybose augintais sumedėjusiais augalais. Didžiojo tvenkinio pakrantėje siūloma formuoti vandens augalų ekspoziciją. Pie-

6 pav. Botanikos parko Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje projektiniai siūlymai:
 1 – centrinė reprezentacinė zona, 2 – pietinė ūkinė–ekspozicinė zona,
 3 – šiaurinė ekspozicinė ir ramaus poilsio zona

tinėje parko zonoje, kurioje sukonzentruoti istoriniai ūkiniai pastatai ir jų liekanos, nutarta atgaivinti ūkinę funkciją: panaudojant išlikusius istorinių ūkinių pastatų fragmentus, įrengti oranžerijas, kuriose būtų dauginami ir eksponuojami egzotiniai augalai, o greta oranžerijų įrengti lysves augalų dauginimui ir sistematiniam eksponavimui. Šioje zonoje nusidriekusi Veršvos upelio pakrantėje siūloma išsaugoti natūralius želdinius ekosistemoms plėtotis ir tik nedidelėje jos dalyje išvystyti dar arkivyskupo J. Skvirrecko augintų vijoklinių augalų ekspoziciją. Taip pat siūloma išplėsti tarpukariu šioje zonoje sodintą pušyną, paverčiant jį geografiniu–dekoratyviniu principu suformuota spygliuočių ekspozicija. Siūloma išsaugoti šios zonos centre plytinčią pievą. Tokia at-

vira erdvė būtų tinkama poilsiui ir bendravimui, o jos pakraščiuose galima eksponuoti žolinius augalus. Istorškai Linkuvos dvaro sodybai nepriklausiusioje šiaurinėje parko zonoje galima būtų formuoti dekoratyvią šalies dvarų sodybose augintų sumedėjusių augalų ekspoziciją.

Planinė–erdvinė struktūra. Planuojant parko teritoriją, buvo išsaugoti istorškai susiformavę keliai ir takai. Jiems projekte teko pagrindinių parko takų vaidmuo. Planuojant antraeilius pasivaikščiojimams ir augalų ekspozicijų apžiūrėjimui skirtus takus, buvo taikomi šiuolaikinio parkų planavimo principai. Šie principai aiškiausiai matomi reprezentacinėje sodybos dalyje, kur, siekiant sukurti aikštės tipo viešąją erdvę, iš kietų dangų ir vejos buvo suformuoti tai-

syklingi apskritimai augalams eksponuoti. Šiuos apskritimus jungia plastiški takai pasivaikščiøjimams. Pietinėje ir šiaurinėje parko zonose takai formuoti kur kas plastiškiau, atsižvelgiant į gamtinį teritorijos charakterį, ypač į Veršvos upelio šlaitus. Pietinėje zonoje išilgai Veršvos upeliui besidriekiančioje ekosistemų vystymuisi skirtoje natūralių želdinių juostoje pasiūlyta kuo mažiau keičiant natūralią aplinką įrengti nuo žemės paviršiaus pakeltą medinių lentų taką. Projekte siūloma pašalinti istorinę planinę-erdvinę sodybos struktūrą darkančius pastatus ir jų liekanas. Pagrindinių sodybos pastatų su sovietiniu laikotarpiu statytų priestatu siūloma renovuoti ir pritaikyti parko administracijos ir visuomenės švietimo reikmėms. Sovietmečiu pertvarkyti ūkiniai pastatai prarado didžiąją dalį savo autentiškų elementų, tačiau dalį autentiškų fragmentų dar galima atsekti. Šiuos pastatus siūloma rekonstruoti laikantis istoriniams sodybos pastatams būdingų aukščių ir tūrių, išsaugant autentiškus elementus ir juos derinant su šiuolaikine architektūra ir medžiagomis. Ant išlikusių kumetyno pamatų siūloma statyti istorinį užstatymą, savo tūriu ir masteliu atitinkantį šiuolaikinį pastatą. Didesnio tūrio pastatus siūloma rekonstruoti į oranžerijas, mažesnius pritaikyti parko ūkinėms ir bendruomenės reikmėms. Esant poreikiui, šiaurinėje parko zonoje galima statyti naujos architektūros statinį. Iš teritorijos pašalinus menkaverčius statinius, išlaikant istorinę kelių ir takų struktūrą, atkūrus istoriniams artimus pastatų tūrius bei praturtinus želdinių masyvus, būtų išryškinta sodybos erdvinė struktūra.

Socialinis vaidmuo. Linkuvos dvaro sodybą nuo pat jos įkūrimo su aplinkinėmis gyvenamosiomis teritorijomis siejo socialiniai ryšiai. Tarpukario laikotarpiu sodyba buvo tapusi kultūros centru. Botanikos parko įkūrimas sodybos teritorijoje leistų atgaivinti šiuo metu sumenkusį sodybos socialinį ir kultūrinį vaidmenį. Poilsui ir pažintinei rekreacijai skirtas želdynas galėtų pritraukti aplinkinių teritorijų ir miesto gyventojus. Socialinei sanglaudai skatinti parko projekte numatytos dvi atviros viešosios erdvės – reprezentacinė aikštės tipo erdvė ir atvira erdvė susibūrimams ir renginiams pietinėje parko zonoje. Viename iš rekonstruotų ūkinių pastatų galėtų būti įkurtas vietos bendruomenės centras, parke galėtų būti organizuojama savanoriška veikla. Renovuotuose dvaro rūmuose galėtų būti ne tik įkurta parko administracija, bet ir įrengta su Linkuvos dvaro sodybos istorija ir Lietuvos dvarų kultūra supažindinanti ekspozicija, erdvė keičiamoms ekspozicijoms. Numatoma, kad parko lankytojai galėtų įsigyti jame auginamų augalų sodinukų ar sėklų. Tai padėtų išlaikyti parko ekonominį gyvybingumą.

Išvados

1. Botanikos parku gali būti įvardijamas visuomenės rekreacijai ir švietimui pritaikytas municipalinis ar privatus želdynas, kuriame estetiškai, informatyviai ir ergonomiškai eksponuojami vietiniai, introdukuoti ir aklimatizuoti augalai.
2. Pasirenkant ansamblį ar želdyną botanikos parkui kurti, svarbu atsižvelgti į jo kultūrinę vertę. Planuojant botanikos parką kultūriniu požiūriu vertingo ansamblio ar želdyno teritorijoje, būtina taikyti šiuolaikinės paveldosaugos principus, siekti istorinių ir naujai kuriamų elementų dermės ir išsaugoti bei paryškinti vietos savitumą.
3. Botanikos parko Linkuvos dvaro sodybos teritorijoje eksperimentinio projekto rengimas patvirtino, kad, remiantis botanikos parko kūrimo koncepcija, galima sukurti visuomenės poreikiams pritaikytą ergonomišką, estetišką, želdyną, praturtinant vietos kraštovaizdį ir išsaugant bei socialiai atgaivinant kultūros paveldą.

Literatūra

1. Bauman Z., 2007, *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa.
2. Bučas J., 2001, *Kraštovarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
3. Bučas J., Rickevičienė R., 2001, Ekspertizės išvados dėl Linkuvos dvaro sodybos ir joje esančių pastatų panaudojimo. *Ataskaita*. Kultūros paveldo departamento Kauno teritorinis padalinys.
4. Bučas J., 2006, Žaliojo kultūros paveldo problema. *Urbanistika ir architektūra*. Nr. 1. P. 19–29.
5. Čerbulėnas K., Jankevičienė A., Levandauskas V., Miškinis A., Zubovas V., 1994, *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
6. Daujotis A. R., 1998, Dvarų ūkio susiformavimo prielaidos LDK. *Inžinerinė ekonomika*. Nr. 2. P. 27–32.
7. Hobhouse P., 2002, *The Story of Gardening*. London: Dorling Kindersley.
8. Jakovlevas-Mateckis K., 2008, Miesto kraštovaizdžio architektūra. *Miesto kraštovaizdžio architektūros raida ir teorijos pagrindai*. Vilnius: Technika.
9. Januškevičius L., Baronienė V., Liagienė D., 2006, *Sumedėjusių augalų introdukcija ir aklimatizacija bei jų rezultatai ir perspektyvos Lietuvoje*. Kaunas: Lututė.
10. Kavaliauskas P., 1999, Kultūros paveldo apsauga integruotoje kraštovarkoje. *Geografija*. Nr. 1. P. 65–75.
11. Kuncevičienė E., 1999, *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*. Vilnius: Kultūros paveldo centras.
12. Leroux J. B., 2002, *Versailles Gardens*. New York: The Vendome Press.
13. Levandauskas V., Puodžiukienė D., 1993, Linkuvos dvaro architektūrinis įvertinimas. Paminklo apsaugos, reguliuojamo užstatymo, saugomo landšafto zonos. *Ataskaita*. Kultūros paveldo departamento Kauno teritorinis padalinys.

14. *Lietuviškoji enciklopedija*, 1936, Kaunas: Spaudos fondas.
15. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1977, Vilnius: Mokslas, Vilnius.
16. Oksas J., 1980, Trumpos istorinės žinios apie buvusį Linkuvos dvarą. *Ataskaita*. Paminklų restauravimo projektavimo institutas.
17. Pilkauskas R., 2008, Želdynų erdvės ir prasmės. *Kultūros barai: kultūros ir meno mėnesinis žurnalas*. Nr. 9. P. 8–11.
18. Tauragės miesto teritorijos bendrasis planas, 2007, koncepcija. Vilniaus Gedimino technikos universiteto Teritorijų planavimo mokslo institutas. Prieiga per internetą: <<http://www.tpi.vgtu.lt/?id=14727.12164>> (žiūrėta 2008-12-01).
19. The History of Botanic Gardens. Basic Garden conservation International. Prieiga per internetą: <http://www.bgci.org/botanic_gardens/history> (žiūrėta 2007-12-15).
20. Tureikytė D., 2004, Sociologinių tyrimų metodologija ir metodai. Knygoje: Leonavičius V., *Sociologija*. P. 20–40. Kaunas: VDU leidykla.
21. Vienos memorandumas, 2005, Prieiga per internetą: <<http://www.kpd.lt/lt/node/93/pdf>> (žiūrėta 2009-01-22)
22. Vitkuvienė J., 2003, Buvusių dvaro sodybų vaidmuo miestovaizdyje. *Mokslas ir gyvenimas*. Nr. 10. P. 30–31.

CREATION OF A BOTANICAL PARK IN THE TERRITORY OF MANOR RESIDENCE: TOWARDS THE PRESERVATION AND SOCIAL VIABILITY OF LITHUANIAN MANOR RESIDENCES

Indrė Gražulevičiūtė-Vileniškė, Vaida Kinderytė

Summary

Historical parks, gardens or other historical greenery often are the inseparable part of these residences. Current problems of preservation of the manor residences are determined not only by the inappropriate use and management, abandonment and unresolved ownership issues, but also by the rapid and uncontrolled urban expansion. More and more manor residences that were formed in the natural or rural landscapes are surrounded by urbanized territories. Such environment is completely alien for these heritage objects. These preservation problems urge to search for the ways to preserve the Lithuanian manor residences and to recreate their social viability. One possible way to such rehabilitation can be the creation of the public botanical parks in the territories of the manor residences. In order to test this presumption the notion of the botanical park, the concept of its development with the main emphasis on its creation in the territories of the existing ensembles, and the experimental project illustrating this possibility are presented in the article.

Keywords: botanical park, manor residence, built heritage, heritage preservation, social viability.

BOTANIKOS PARKO KŪRIMAS DVARO SODYBOS TERITORIJOJE: LIETUVOS DVARŲ SO- DYBŲ IŠSAUGOJIMO IR SOCIALINIO GYVYBINGUMO LINK

Indrė Gražulevičiūtė-Vileniškė, Vaida Kinderytė

Santrauka

Istoriniai želdynai ar istoriniai apželdinimo elementai dažnai yra neatskirama dvarų sodybų dalis. Šiandieninius buvusių dvarų sodybų apsaugos sunkumus lemia ne tik netinkamas naudojimas ir tvarkymas, nepriežiūra ir nuosavybės problemos, bet ir spartėjanti urbanizacija. Dėl miestų plėtros vis daugiau gamtiniame ir kaimo kraštovaizdyje susiformavusių dvarų sodybų patenka į joms nebūdingą urbanizuotą aplinką. Šios paveldosaugos problemos skatina ieškoti dvarų sodybų kultūrinę reikšmę atitinkančių ir savitumą išryškinančių panaudos ir socialinio atgaivinimo būdų. Galima daryti prielaidą, kad viena tokių atgaivinimo galimybių galėtų būti visuomenės poreikiams pritaikytų botanikos parkų kūrimas dvarų sodybų teritorijose. Siekiant patikrinti šią prielaidą, straipsnyje formuluojama botanikos parko samprata, pateikiama botanikos parko kūrimo koncepcija, pagrindinį dėmesį skiriant tokio parko kūrimui istorinio ansamblio pagrindu, ir botanikos parko kūrimo galimybes dvaro sodybos teritorijoje iliustruojantis eksperimentinis projektas.

Prasminiai žodžiai: botanikos parkas, dvaro sodyba, nekilnojamas kultūros paveldas, paveldo apsauga.

Įteikta 2009-08-25